

Застаряване на населението в България - тенденции, особености и регионални различия

Климент Найденов¹, Тони Трайков²

¹СУ "Св. Климент Охридски", kl.naydenov@gmail.com

²СУ "Св. Климент Охридски", totraykov@abv.bg

Абстракт: Населението на страната продължава да намалява и застарява, показват данни на Националния статистически институт за населението в България. Населението продължава да остаява, като лицата, навършили 65 години, са 20% от хората в страната. Процесът на остаряване е по-силно изразен сред жените отколкото сред мъжете. Относителният дял на жените на възраст над 65 години е 23.2%, а на мъжете - 16.6%. Тази разлика се дължи на по-високата смъртност сред мъжете и като следствие от нея по-ниската средна продължителност на живота при тях. Процесът на остаряване се проявява както в селата, така и в градовете, като в градовете средната възраст на населението е 42.1 години, а в селата - 46.0 години.

Ключови думи: остаряване, демографско натоварване, средна продължителност на живота

През последните десетилетия в Р България настъпиха дълбоки социално-икономически и демографски проблеми. Ниската раждаемост, необезпечаваща простото възпроизводство на населението, застаряването му, ръстът на повъзровото натоварване, нарастващата роля на миграциите (вкл. международните), трансформация на брачността (брака) и раждаемостта, изменението на статуса на жените и движението към полово равенство, проблемите съпътстващи заетостта и семейната обвързаност, либерализацията на законите касаещи контрацептивите, абортите и разводите – всички те са характеристики на социално-демографската ситуация в страната. Застаряването на населението е процес, който се наблюдава в страните, намиращи се в напреднал стадий на демографски преход. В глобален мащаб застаряването на населението започва в развитите в икономическо отношение страни още в началото на ХХ век под въздействието на намаляващата раждаемост. На съвременния етап нарастването на относителния дял на възрастните хора е особено характерно за страни и региони, които са в състояние на демографска криза. Неговото проявление се предхожда от негативни изменения в естественото и механично движение на населението. От своя страна, увеличаването на дела на възрастното население също има силно изразени негативни последици както върху процеса на възпроизводство, така и върху икономическата активност и заетост на населението. Последствията от процеса намират отражение върху цялостното социално-икономическо и демографско развитие на определена страна или регион. Освен недостиг на хора в трудоспособна и репродуктивна възраст, застаряването на населението поражда необходимост от допълнителни дейности и мероприятия със социална насоченост, свързани с осигуряването на нормално съществуване на хората в напреднала и старческа възраст. Демографските тенденции показват, че до 2020 г. населението в трудоспособна възраст в ЕС ще спадне с около 39 милиона (12 %) в сравнение с 2008 г. Извличането на максимална полза от демографския потенциал на Европа продължава да бъде сериозно предизвикателство: увеличаване на равнищата на заетост, производителност и успешно интегриране на мигрантите. Напредъкът в политически план включва Препоръката относно активното приобщаване на лицата, изключени от пазара на труда, която Комисията изготви през октомври 2008 г. Реформите на държавите-членки в областта на социалното приобщаване и социалната закрила се насърчават в рамките на отворения метод на координация. Чрез структурните фондове на ЕС се подкрепят усилията на държавите-членки за премахване на бедността и социалното изключване. Вторият доклад за демографското състояние¹, бе публикуван по време на Европейския демографски форум през 2008 г. Създадени бяха Европейско сдружение за семейството и нова правителствена консултативна група по демографските въпроси. В доклада от 2009 г. за застаряването на населението² Комисията подробно описва какво ще бъде икономическото и бюджетното отражение от застаряващото население в дългосрочен план, до 2060 г. Като част от плана за действие относно съобщението „Да остаряваме добре в информационното общество“ бе приета програма за действие за изследвания в рамките на програмата Ambient Assisted Living („Интелигентна заобикаляща среда“)³.

Важна тенденция във възпроизводството на населението както в развитите страни, така и в нашата страна се явява неговото застаряване. Застаряването на населението влияе върху икономиката в няколко основни направления: заетост и качествена структура на работната сила, включваща и заетостта на пенсионерите; пенсионното обезпечаване и стандарта на живот на по-старите хора, като значителна част от населението; здраве, организация на здравеопазването и социалното обслужване. Застаряването на работната сила влияе върху нейната възпроизводителност в две основни направления: във връзка с нарастването на стажа, растат трудовите навици, опитността и квалификацията. В отраслите със стабилна и традиционна професионално-квалификационна структура тя играе положителна роля. В перспективните отрасли, свързани с научно-техническата (информационна) революция голямо значение имат средното и висше образование, уменията бързо да се адаптират към изменящите се технико-технологични условия. Тези характеристики обаче са

¹ SEC(2008) 2911, 21.11.2008 г.

² COM(2009)180, 29.4.2009 г. http://ec.europa.eu/economy_finance/thematic_articles/article14761_en.htm

³ (Решение № 742/2008/ЕО (ОБ L 201, 30.7.2008 г., стр. 49).)

присъщи повече на младите хора. Те по-бързо овладяват и използват постиженията на науката, те са по-образовани, по-мобилни както в професионален план, така и в териториален. В същото време младите хора (до 25 г.) не притежават необходимия професионален опит и са недостатъчно адаптируеми към трудовите колективи.

Застаряването на населението в България се характеризира със съществени изменения на възрастовата структура на населението. Данните от демографската статистика показват различия в неговата интензивност през отделните периоди от време. В началото на XX век България е страна с младо население. По данни от преброяването през 1900г. дялът на населението под 20г. е 51,1%, а на възрастното население (на 65 и повече навършени години) е едва 5,8 %. По типологията на Зунберг тогава възрастовата структура на населението в България се определя като прогресивна. Това означава, че поколението на децата до 14 годишна възраст е имало значително по-голям абсолютен и относителен дял спрямо поколението, определяно от Зундберг като прародители (50 и повече години). Техните дялове на преброяването през 1910г. са били съответно 40 и 15%. Демографският преход под влияние на различните социално-икономически фактори води до промени в режима на възпроизводство през следващите десетилетия. Измененията в репродуктивната нагласа и поведение на населението създават предпоставки за намаление на стойностите на раждаемостта и средния брой деца в семейството. Върху съотношението между различните възрастови групи население, влияние оказват и промените, свързани с миграционното поведение на населението. Така например увеличеният брой изселвания от България между двете световни войни, засягат основно хора в трудоспособна и репродуктивна възраст. Въпреки новите моменти във възпроизводството и миграциите, може да се каже, че до средата миналия век промените във възрастовата структура на населението в България протичат плавно и не се отразяват съществено на насоката на демографското развитие. Населението на страната продължава да нараства като темповете на нарастване постепенно намаляват.

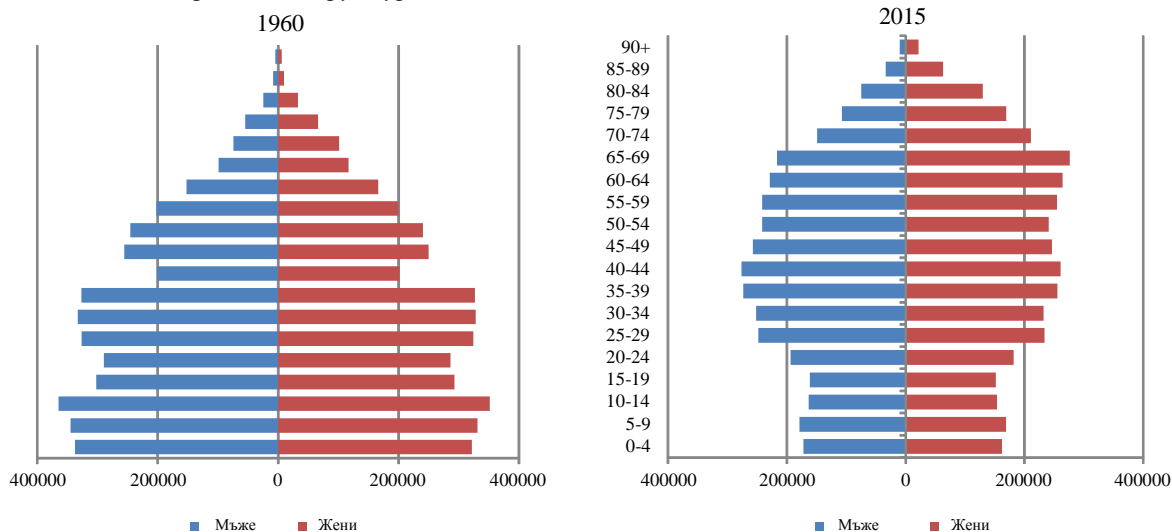
От средата на XX век процесът на застаряване у нас започва да се развива много по-интензивно. Сред причините предизвикали неговото ускоряване определящо влияние имат социално-икономическите промени в страната и свързаните с тях насоки на стопанско развитие и специализация. Миграциите към по-големите градове и промишлени центрове и разпространението на градския начин на живот предопределят още по-голямото намаление на стойностите на раждаемостта и на дела на децата в общия брой на население. Отливът на младо население от селата към градовете, започнал още през 50-те и 60-те години на XX век освобождава значителна част от заетите в селското стопанство и в същото време ускорява застаряването на селското население. По-такъв начин за известен период от време идването на младите контингенти в градовете забавя застаряването на градското население като цяло. През следващите десетилетия застаряването на населението продължава както при градското, така и при селското население като в селата процесът запазва по-голямата си интензивност. През 70-те години, продължават протичащите процеси на застаряване, които продължават да водят до увеличаване на населението във високите възрастови групи. С течение на времето неговото повсеместно проявление довежда до съществени изменения във възрастовата структура на населението. Активизирането на процеса през втората половина на миналия век довежда до промяна на структурата на населението от прогресивен към стационарен, а в края на периода и към регресивен тип. Категорично доказателство за това са данните от 90-те години на XX век, когато дялът на населението на 50 и повече години е вече двойно по-голям от този на населението 0 - 14 години. Негативните изменения на възрастовата структура на населението у нас продължават и в началото на настоящия век. В подкрепа на казаното са данните от последните две преброявания. Дялът на населението на 65 и повече години е увеличен от 14.3 % през 1992 г. на 16.8 % през 2001 г. и на 18.9 % през 2011 г. За периода 1992-2011 г. увеличението е с 4.6 %. Настъпват изменения във възрастовата структура на населението. Налице е засилващ се процес на демографско остаряване, който се изразява в намаляване на абсолютния брой и относителния дял на населението под 18 години. През 2001 г. под 18-годишна възраст са били 19.4 % от населението, докато през 2011 г. техният дял намалява на 15.9 %. За периода 1992-2011 г. намалението е със 7.4 %. Увеличава се дялът на населението във възрастовата група 18 - 64 години. Спрямо 1992 г. този дял е нараснал с 1.7 % и от 62.2 % е достигнал 63.9 %, а за периода 2001 г. до 2011 г. имаме нарастване с 1.3 % от 63.9 % до 65.2 %.

Източник: НСИ

През 2011 г. дяловете на поколенията на децата (0 - 14г.), родителите (15 - 49г.) и прародителите (50 и повече години) по типологията на Зунберг достигат съотношение 13.2:46.8:40.0. Данните от текущата демографска статистика показват продължаващо застаряване на населението в България и през последните няколко години. В края на 2015 г. хората на 65 и повече навършени години в България са 1 461 786 души, или 20,4 % от населението на страната. В сравнение с предходната 2014г. делът на населението от тази възрастова група нараства с 0,4 процентни пункта, а спрямо 2001 г. - с 3.5 процентни пункта.

Възрастова структура на населението към 31.12.1960 и 31.12.2015 година

Източник: НСИ

При разглеждането на процеса на застаряване в България се установява, че относителният дял на жените на 65 и повече години е значително по-голям от този на мъжете от същата възрастова група. Това се дължи на значително по-високата смъртност при мъжете след определена възрастова граница. Въпреки по-големия брой живородени момчета от живородени момичета смъртността при мъжете нараства след възрастовата група 45-49 години и това води до превес на жените при възрастното население. Демографските и социално икономическите особености през последните години са основният причинител за регистрираните високи стойности на смъртността. Тя остава висока (над 14 %) дори и след 2000 г., като изключително много за това спомагат застаряването на населението, проблемите със здравната реформа и всички проблеми, произтичащи от прехода на страната към пазарно стопанство (безработица, намалени доходи, несигурност и т.н). Тревожна е и тенденцията на нарастваща заболяемост сред мъжете в трудоспособна възраст. Сред косвените причинители за високата смъртност може да се причисли и нарастващата миграция, която от една страна намалява общият брой на населението, върху който се изчислява коефициентът за смъртност, а от друга спомага за

застаряването на населението. Данните от преброяването през 2011 г. показват съотношение между мъжете и жените на 65 и повече години 37.1:62.9. Различията се запазват и при категориите градско и селско население. Миграцията на селско население към градовете и то основно на хора в млада възраст довежда до значително увеличаване на относителния дял на възрастното население в селата. Данните към 1.03.2011 г. показват, че относителният дял на лицата на 65 и повече години в градовете е 15.8 %, а в селата той е значително по-голям (25.5 %).

Застаряването на населението в България има повсеместен характер, но съществуват различия в неговия интензитет в отделните административно-териториални единици. През периода между преброяванията от 2001 и 2011 г. всичките 28 области на страната показват увеличение на относителния дял на населението на 65 и повече години (табл.1).

Табл.1. Население 65 и повече години по области през 2001 и 2011 г.

ОБЛАСТИ	2001г.		2011г.	
	Брой	%	Брой	%
1.Благоевград	44674	13,1	51694	16,0
2.Бургас	62653	14,8	67206	16,2
3.Варна	65991	14,3	76151	16,0
4.В. Търново	54757	18,7	52112	20,2
5.Видин	31495	24,2	25711	25,5
6.Враца	48280	19,9	38901	20,8
7.Габрово	28865	20,0	29276	23,9
8.Добрич	31728	14,7	33913	17,9
9.Кърджали	21269	13,0	25805	16,9
10.Кюстендил	32231	19,8	31220	22,8
11.Ловеч	35578	20,9	32964	23,3
12.Монтана	41433	22,7	34741	23,5
13.Пазарджик	46059	14,8	48456	17,6
14.Перник	29572	19,7	29277	21,9
15.Плевен	62040	19,9	60513	22,4
16.Пловдив	118624	16,6	127371	18,6
17.Разград	22558	14,8	22004	17,6
18.Русе	46357	17,4	47791	20,3
19.Силистра	21538	15,2	23764	19,9
20.Сливен	32345	14,8	33292	16,9
21.Смолян	18373	13,1	21314	17,5
22.София	51909	19,0	50099	20,2
23.София(столица)	180889	15,4	201628	15,6
24.Ст.Загора	64075	17,3	64905	19,5
25.Търговище	22439	16,3	22388	18,5
26.Хасково	52773	19,0	49474	20,1
27.Шумен	31255	15,3	31852	17,6
28.Ямбол	29496	18,9	27575	21,0
Общо за страната	1329256	16,8	1361397	18,5

Източник: НСИ-Резултати от преброяванията на населението през 2001 и 2011 г.

Най-голямо увеличение (над 3 процентни пункта) се наблюдава при 6 области (Силистра, Смолян, Габрово, Кърджали, Добрич и Кюстендил). Те са разположени в различни части от територията на страната и не могат да образуват общо териториално съчетание. Повечето от споменатите области се намират в периферните погранични част на страната или заемат територия с преобладаващ планински релеф. Тези особености в тяхното географско положение са оказвали влияние за активното проявление на негативните тенденции в демографско им развитие. За част от споменатите области влияние оказват и изселническите потоци зад граница през 80-те години на ХХ век, предизвикани от така наречения възродителен процес. Повсеместният характер на процеса на застаряване на населението у нас се илюстрира от големия брой области (16), при които дялът на населението на 65 и повече години се е увеличил 1,5-3,0 процентни пункта. Като най-благоприятна за нашите условия може да се определи ситуацията в останалите 6 области (София(столица), София, Хасково, Монтана, Видин и В. Търново). При тях има минимално увеличение на населението на 65 и повече години (под 1,5 процентни пункта). Сред тях с почти непроменена стойност през периода изпъква София (столица) – само с 0,2 процентни пункта увеличение. То се дължи на по-добрия като цяло репродуктивен потенциал на столичния град, поддържан и от притока на младо трудоспособно население, идващо от други части на страната. Относително ниските стойности при останалите области от тази група са резултат от ранното протичане на процеса на застаряване, водещ до отчитаните през 2001 и 2011 г. твърде високи дялове възрастно население. През 2015 г. продължава процесът на застаряване на населението в страната, който е характерен и за по-голямата част от страните в Европа. Значително нисък е

относителният дял на лицата на възраст до 15 години - 14.0%, а този на населението над 65-годишна възраст непрекъснато нараства и сега е 20.4%. Тенденцията на застаряване на населението довежда до промени в неговата основна възрастова структура - разпределение на населението под, във и над трудоспособна възраст. Застаряването на населението води и до повишаване на средната възраст на населението, която в последните години непрекъснато нараства и от 41.2 години през 2005 г. се покачва на 43.3 години през 2015 година. Показателят за средната продължителност на живота показва средната продължителност на предстоящия живот на новородените при хипотеза за неизменност в интензивността на наблюдаваната през дадена година повъзrastова смъртност. Сега тя е 71.1 години при мъжете, а при жените е със седем години по-висока - 78.0 години.

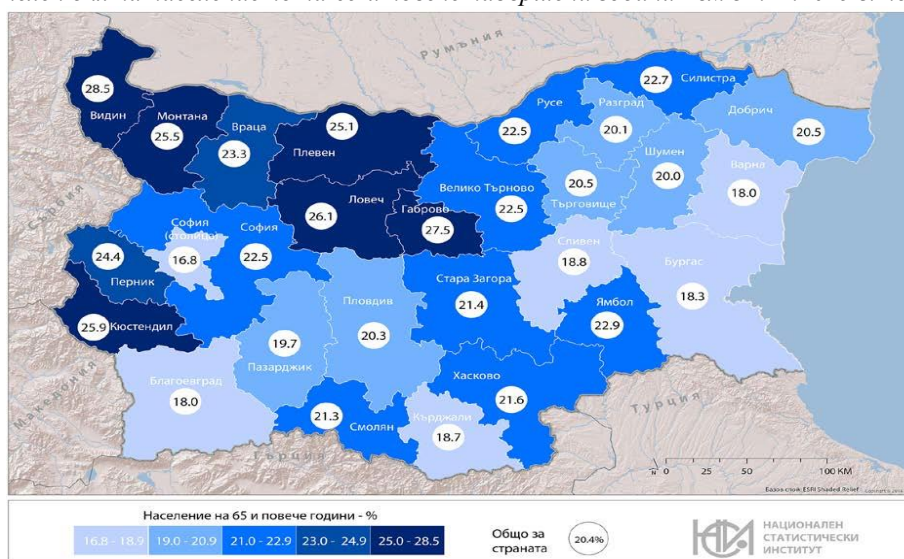
Средна продължителност на живота

Източник: НСИ

Регионални различия в процеса на застаряване се проявяват и при данните от текущата демографска статистика след 2011г. През 2015г. с най-висок дял население на 65 и повече навършени години са областите Видин (28,5%), Габрово (27,5%), Ловеч (26,1%) и други, разположени предимно в периферните и планински части на страната. От всичките 28 области на България в 18 относителният дял на възрастното население е над средната за страната стойност. Те са разположени в регионите с най-ниска икономическа активност и изразени социално-икономически проблеми. Най-ниски са отчетените стойности за областите София (столица) (16,8%), Благоевград (18,0%) и Варна (18,0%). За София (столица) и Варненска област това е резултат на притока на младо население от други части на страната, а за Благоевградска област влияние оказват и особеностите в конфесионалния състав на населението и тяхното отражение върху режима на възпроизводство.

Относителен дял на населението на 65 и повече навършени години към 31.12.2015 г. по области

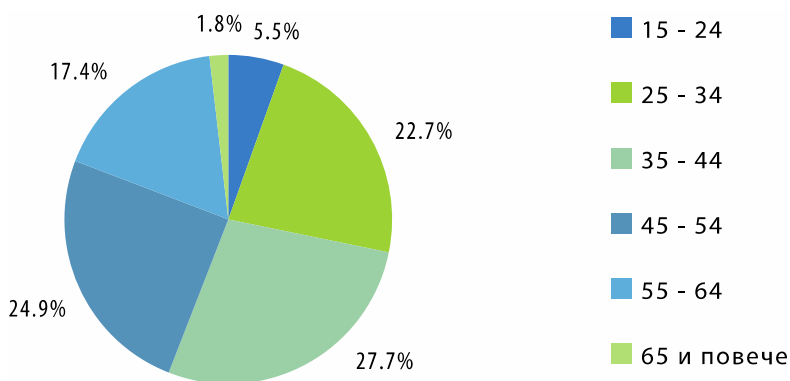
Източник: НСИ

Определен принос за негативните промени във възрастовата структура на населението имат миграциите, водещи до преразпределение на населението между отделните области. Данните за периода 2011-2015г. показват, че само 5 от областите в страната (София(столица), Пловдив, Бургас, Варна и Ст.Загора) продължават да привличат заселници и то главно чрез своите областни центрове. Останалите 23 области са с различно изразен отрицателен миграционен прираст.

Негативните очаквания за тяхното бъдеще се свързват с изселването на младо население, напускащо селата и малките градове в търсене на по-добро образование и трудова реализация. За посочения 5 годишен период от същите 23 области са се изселили 35 хил. души на възраст между 20 и 35 години. Около 15 хил. от тях са се установили в споменатите вече пет проспериращи за нашите условия областни центрове, а останалите 20 хил. са емигрирали зад граница.

Остаряването на населението води до редица проблеми, един от които е намаляващия брой лица в трудоспособна възраст за сметка на тези, които излизат в пенсия. Пряк резултат от това са количествените и качествени промени в работната сила (икономически активни лице са лицата на 15 и повече навършени години, които влагат или предлагат своя труд за производство на стоки и услуги. Работната сила включва заетите и безработните лица) у нас. Тези промени от своя страна ще доведат до нови изисквания към системата на образование, към подготовката, квалификацията, дори към съответните психологически характеристики на работната сила. Промените в количествения и качествения състав на работната сила неизбежно водят до реструктуриране на цялостната икономическа система на дадена държава. Ако навреме не се обърне внимание на тези процеси, то те рано или късно ще доведат до икономическа криза. Трябва да се обърне внимание на факта, че работната сила с по-високи качествени характеристики създава по-голяма принадена стойност и да се направят инвестиции в тази посока. От важно значение за икономиката на страната ни ще бъде разработването на модели за прогнозиране потребностите от работна сила. Във връзка със застаряването на населението и динамично изменящото се търсене на труд, все повече ще се наложи да се обърща внимание на мобилността и адаптивността на работната сила.

Структура на работната сила по възраст, 2015 г.

Източник: НСИ

В края на 2015г. населението в трудоспособна възраст е наброявало 4 млн. 339 хил. души, или около 60 % от общото население на България. Намалението на трудоспособното население в сравнение с предходната 2014 г. се равнява на 54 хил. души. В регионален план изключение от тази негативна тенденция през 2015г. правят само областите София (столица) и Варна. Във всички останали области е налице намаление на населението в трудоспособна възраст. Освен недостиг на трудоспособно население, в бъдеще споменатите промени поставят с още по-голяма острота въпросите за усъвършенстване на системата за пенсионно осигуряване.

Една от последиците от застаряване на населението ще бъде и промяната на работната сила, чрез увеличение на делът на възрастните работници. Това от своя страна ще доведе до промяна на труда, в образованието и здравеопазването. На голяма част от работодателите ще се наложи да адаптират работните места към нуждите на по-възрастната работна сила от една страна, а от друга ще трябва да се насърчават по-гъвкави условия за труд на пазара на труда. Здравеопазването ще трябва да стане по-модерно и ефективно, за да се поддържа доброто здраве на възрастните работници. Повишаването на дела на възрастното население поставя и редица въпроси за неговия социален статус и поведение в условията на нашата страна. Усилията в тази насока трябва да са насочени към осигуряване на необходимите социални и медицински услуги на хората в напреднала възраст. По-старите хора (както и децата) от гледна точка на своята физиология и хронически заболявания, имат висока потребност от медицинска помощ. Част от тях имат затруднения при достъпа към нея и невъзможност за закупуване на платени медицински услуги и покупка на висококачествени лекарства. Здравеопазването като цяло ще трябва да става или все по-евтино или да се върви към безплатно такова за възрастните хора. Това не е случайно, тъй като най-уязвимата откъм бедност част от населението са именно те. Секторът на публичните услуги също се променя със застаряване на населението на една територия. Обикновено се наблюдава нарастване на търсенето на здравни услуги и дългосрочни грижи след навършване на 65-годишна възраст. Изследванията показват, че тази тенденция продължава до около 75-годишна възраст, след което отново се наблюдава намаляване на търсенето. Застаряването на населението поражда неотложна необходимост от подобрения в предоставянето на публични здравни услуги. Приоритетно вниманието трябва да е насочено към самотните възрастни хора, особено в малките населени места, както и към тези, които не са в състояние сами да се грижат за себе си. Грижите за възрастните хора трябва да включват и дейности, осигуряващи една по-голяма социална активност на представителите от така наречената

трета възраст. Значение в тази насока могат да имат социалните контакти по линия на съществуващите читалища и пенсионерски клубове. В тях възрастните хора могат да избират различни групи по интереси, да участват в художествено-творчески колективи или да се включват в различни образователни дейности като курсове по изобразително изкуство, изучаване на чужди езици, хорово пеене и др.

Наред с реформата в пенсионното осигуряване е необходимо да се проведе реформа и в здравеопазването и социалното обслужване с отчитане на последствията от застаряване на населението. Планираното развитие на учрежденията за социално обслужване е необходимо да отчита тенденцията на застаряване (брой на учреждения на самотни пенсионери, пенсионери-инвалиди, брой и качество предлаганите услуги и т.н.). С увеличаване делът на възрастното население ще се увеличава и делът на бедните. Досега възрастните хора като цяло са разчитали на своите по-млади роднини за помощ, но това във времето ще се изменя поради факта, че населението в трудоспособна възраст се свива. От тук следва, че ще се наложи да се насърчават спестяванията, като не трябва да се изключва възможността от по-нататъшно повишаване на пенсионната възраст, поради увеличаващата се продължителност на живота. С увеличаващата се продължителност на живота се очаква да се увеличат и нуждите от т.нар. дългосрочни грижи. Това обаче също ще създаде натиск върху по-младите, тъй като с тяхното намаляване ще намаляват е потенциални болногледачи. Това ще доведе до търсене на частни и публични дългосрочни грижи, което в момента е на много ниско ниво в България. Запазване на социалната активност и жизненост на възрастното население изисква и запазване на контактите с подрастващите. У нас съществува традиция прародителите да помагат при отглеждането и възпитанието на своите внуци и правнуци. По такъв начин възрастните хора продължават да се чувстват полезни в семейството и обществото и могат да предават своя социален опит и познания на младите поколения. В днешните времена на бързи технологични промени ще се наложи увеличение на инвестициите в ученето през целия живот, за да се поддържа производителността на застаряващата работна сила. В бъдеще ще се зароди и един интересен феномен, а именно увеличаване дела на работниците от ромски произход. Макар и да бъдат работят нискоквалифициран труд, ще се наложи публичните услуги да бъдат по-добре адаптирани към техните нужди. От друга страна ако в бъдеще увеличаването на ромското население доведе до намаляване на висококвалифицираната работна сила, как нискоквалифицираната работната сила ще кореспондира със заложените цели за по-конкурентна икономика чрез интелигентен растеж.

Интересен ще бъде ефектът от застаряване на населението по отношение на публичните разходи за образование и поддържане на обществения ред и безопасност. Като цяло младите хора са тези които търсят образователни услуги и са склонни да нарушават обществения ред, т.е. може да се очаква намаляване на този вид разходи.

По прогнози на ООН до 2050 г. трудовите ресурси на Р България ще намалее с до 40 %. Коефициентът на възрастова зависимост, се очаква да се удвои през следващите четири десетилетия. До 2050 г. се очаква над 30 % от населението на страната да бъде над 65 години и 50 % да бъде в трудоспособна възраст. Тъй като делът на работещото население е ключов фактор за нивото на доходите в страната, неговият спад е вероятно да отслаби растежа. Един от сериозните проблеми на който не се обръща достатъчно внимание е, че страната вече се превръща водеща по отношение на спада в съотношението между застаряващо население и население в трудоспособна възраст. Това до голяма степен се очаква да засили натиска върху икономиката на страната. Настоящата демографска картина и в частност застаряването на населението от една страна подтиква предприемаческата дейност и иновациите, а от друга има вероятност да намали бюджетните спестявания. Това ще се получи, тъй като свързаните с възрастта разходи като тези за здравеопазване, пенсии и дългосрочни грижи ще се увеличат, а от своя страна постъпленията от данъци ще намалее и това ще доведе до намаляване на бюджетните спестявания, необходими за публични инвестиции, насочени към повишаване на производителността.

Литература

- Белчева, М. Социално-демографски изследвания и анализи. Изд. Фабер, С., 2004.
Борисова-Маринова, К. Остаряване на населението. Изд. БАН, С., 2007.
Минков, М. Демография. Изд. Албатрос, С., 1999.
Младенов, Ч. Отново за геодемографското райониране на България. Сб. в чест на 60 годишнината на проф. д-р В. Бояджиев. С., 2016.
Европейското бъдеще на България и развитието на населението. Сб. доклади от научна конференция-София, май 2005.
Населението на България в началото на XXI век. Състояние и тенденции. Изд. БАН под редакцията на П. Найденова. С., 2011.
Старенето на населението. Реалности и последици, политики и практики. Сб. доклади от научна конференция. София, май 2006.
Демографски и социални характеристики на населението. Преброяване на населението и жилищния фонд през 2011 г. Изд. НСИ, С., 2011.
www.nsi.bg